

## Mange fornminner ødelagt eller fjernet i Trondheim

Fornminnene i Trondheim har fått hard medfart. Blant hovedgrunnene til at gravminner er ødelagt eller fjernet, er husbygging og hageanlegg, dyrking og husdyrhold, masseuttak, veianlegg, skogsdrift, og parker og fritidsanlegg. Gravminnene utgjør ca. 90 prosent av fornminnene i kommunen.

**S**KADENE som ble påført fornminner i perioden 1965-97 er alle, med to unntak, tilknyttet gravanlegg. Av de 41 fornminnene som var uskadet i 1965, er det nå bare 18 som er intakt.

I alt er 16 fornminner fjernet, og seks er skadet på en eller annen måte. Av de 159 fornminnene som var skadet i 1965, er tilstanden tilsynelatende fortsatt uendret for 90 fornminner, 56 er blitt utsatt for ytterli-

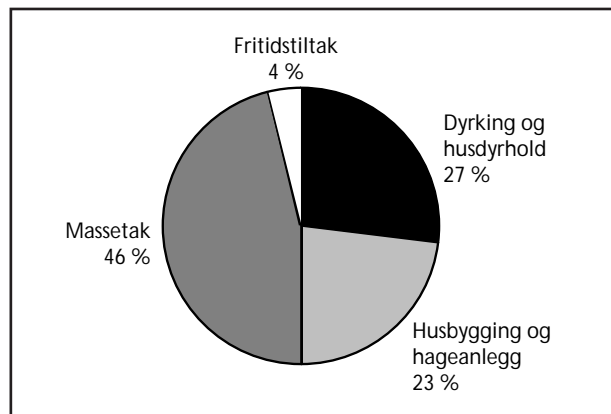
gere skadeverk og 10 fornminner er fjernet - tre er uvisse.

Sett samlet er skadeomfanget for den fornminnebestanden som ble registrert i 1965 i dag slik at 18 fornminner fortsatt er intakt, 152 er skadet og 26 fjernet - fire er uvisse.

Gravminnene er i dag i langt større grad enn tidligere omgitt av skjemmende nabo-skap. Tilgroingen skyldes til dels areal-

omlegging fra slåtteng og beite til brakk-mark, og nye omgivelser med omlegging fra ubyggt terreng til bolig- og industriformål.

Mer industrialisert gårdsdrift har også satt sitt preg på fornminnenes tilstand og det miljøet de ligger i. I tillegg har naturen forårsaket skadeverk som rotvelt, utrasing osv. En bedre skjøtelsespraksis kunne ha bidratt til å motvirke dette.



Tiltak som har forårsaket fjerning av fornminner i Trondheim, i alt 26, i perioden 1965-97



Foto: EIRIK SOLHEIM, NTNU

### *Dette er en gravhaug*

Denne gravhaugen i Trondheim er fullstendig omarbeidet og integrert i et hageanlegg, tett inntil oppgangen til en nyoppført villa.

Allerede i 1965 var haugen inkorporert i hageanlegget, men den gangen var den

større og hadde et stort hellekammer i sentrum, der det var funnet skjelettrestre. Nå er kammeret helt forsvunnet, og haugen er ombygget til et rundovalt, symmetrisk oppbygget steinbed.

## Tromsø: Veiutbygging skader flest fornminner

**D**ET BLE kontrollert 226 faste fornminner i Tromsø kommune i 1997. 173 av disse (77 prosent) hadde ikke vært utsatt for inngrep siden registrering i 1968. Åtte fornminner var ulovlig fjernet, 18 var skadet, mens 24 ikke ble gjenfunnet ved kontrollen. Av de 116 registrerte gravminnene var 41 uten synlige skader i 1968, i 1997 var 34 fortsatt intakte.

Kontrollen i Tromsø kommune omfattet søndre del av Kvaløya med Sommarøy og

Hillesøy. Dette er et område hvor arealbruken har vært preget av jordbruk og fiske, og det var også situasjonen ved registreringen i 1968. I dag drives jordbruket mindre intensivt i området. Nedgang i beite fører til at utmarksområder gror igjen, og omfattende fritidsbruk fører til sterk slitasje. Dette gjenspeiler seg i fornminnebestandens tilstand. Ved registreringen i 1968 var det fornminner på innmark som var mest utsatt, og jordbruksaktivitet hadde forårsaket de fleste

inngrepene. I perioden 1968-1997 er veiutbygging gjennom utmark den virksomheten som har forårsaket flest inngrep i fornminnene.

De 24 fornminnene som ikke ble gjenfunnet i 1997, lå alle i utmark og var sterkt skadet og lite synlige i terrenget i 1968. Ved kontrollen var lokalitetene for disse fornminnene gjengrodd med tett bjørkekratt, og dette er trolig årsaken til at de ikke ble gjenfunnet.

# Uten tiltak forsvinner fornminnene

**B**LANT de fornminnene som man har kjennskap til i Trondheim i dag, er det svært få som er uten synlige skader, og som ligger i kulturlandskap av tilnærmet samme type som det de en gang var en del av.

Mange av fornminnene var trolig skadet allerede i tidlig historisk tid, men slitaskjen og inngrepene i fornminnene i de siste 32 år har tiltatt sterkt i boligområder, og fornminner i jordbrukslandskapet dyrkes bort, slites ned eller reduseres gjerne til deponier og gror til med kratt. Uten særlige tiltak for å sikre det som er igjen av fornminne-

bestanden vil den på lengre sikt komme til å forsvinne helt.

## 200 gravanlegg fjernet

Inngrepene foretatt før 1965 fordeler seg over et langt tidsrom, teoretisk fra forhistorisk tid. Dette vil i tilfelle først og fremst gjelde fordypninger sentralt i gravminnet. Minst 200 gravanlegg innenfor Trondheims grenser er blitt fjernet i løpet av de siste 2-300 årene. Dette viser at antallet skadeverk på fornminnene utgjør noe over det dobbelte av antallet fjernede fornminner, og det er grunn til å tro at uten den

kartleggingen som fant sted i 1965 ville flere fornminner ha vært fjernet.

## Bedre skjøtsel og informasjon

Skadeverk på fornminnene fører til at de på lengre sikt blir nedslitt og ødelagt. Ivaretas ikke fornminnebestanden, vil vi være helt uten intakte fornminner om 20-25 år, og senest om ca. 220 år vil bestanden være helt forsvunnet. Større oppmerksomhet omkring fornminnene, både i form av bedre skjøtsel og informasjon, vil utvilsomt ha en positiv virkning på bevaringsgraden og for interessen for fornminnene.

## Bedre enn i Skien og Trondheim

Resultatet av kontrollregistreringen i Tromsø er noe bedre enn resultatene i Skien og Trondheim kommuner.

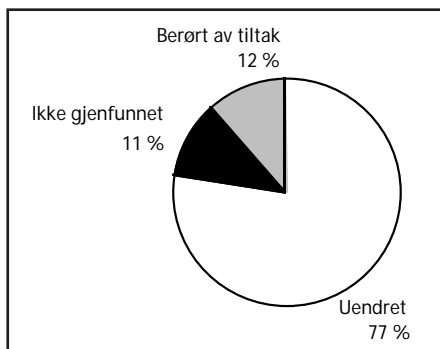
### Foruroligende i Skien

I Skien ble det i 1907 registrert 574 gravminner i 1970. Bare 58 av disse var uten synlige skader på registreringstidspunktet. 31 av disse gravminnene er nå fjernet. Av de resterende er det bare 48 som ligger intakt og med en uberørt sikringszone rundt.

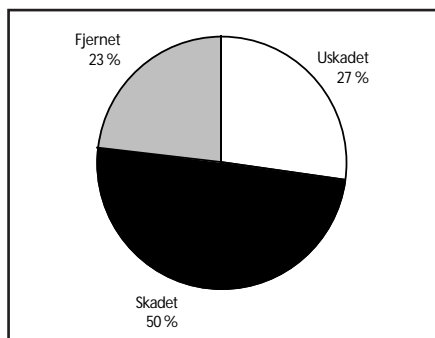
I NIKU Oppdragsmelding 042 (May-Liss Bøe Sollund) og Faktaark 19/1997 betegnes ødeleggelsen av gravminnene i Skien som foruroligende. Svært få av kommunens gravminner er uten synlige skader.

### Rapporter fra seks kommuner

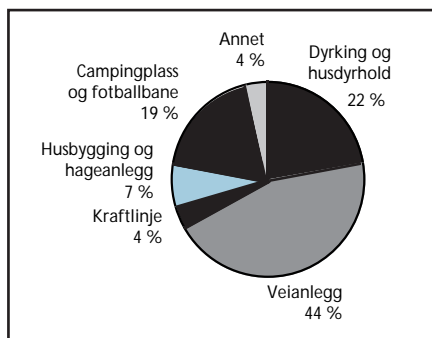
Rapportene fra Skien, Tromsø og Trondheim er utført på bestilling fra Riksantikvaren, som ønsker en kartlegging av årsakene til at den registrerte kulturminnebestanden desimeres. Rapportene er tre av seks som skal publiseres etter at det er foretatt kontroll av de automatisk fredede kulturminner i seks kommuner i Norge.



*Endring i status 1968-97 for de kontrollerte fornminnene i Tromsø kommune.*



*Tilstanden til 151 kjente gravminner i 1968 i Tromsø kommune.*



*Tiltak som har skadet fornminner i perioden 1968-97 i Tromsø kommune.*

## Fornminnene - også et landskapselement

**F**ORNMINNENE i Norge har vært underlagt et juridisk vern helt siden 13. juni 1905 da «Lov om Fredning og Bevaring af Fortidslevninger» ble vedtatt. Denne loven er senere blitt endret og revidert, senest i 1992, i takt med endringer i samfunnet og erkjennelsen av nye fornminnetyper. Bakgrunnen for fredningsloven av 1905 var først og fremst å beskytte gjenstandsmaterialet i fornminnene mot ufaglig utgravning, fordi funnkonteksten var viktig for forskningen.

Senere er fornminnene som landskapselement blitt viktigere, og dette kommer fram i kulturminneloven av 1978, der det slås fast at departementet kan frede et område rundt selve fornminnet så langt det er nødvendig for å bevare virkningen av det i landskapet. Likevel har utbygging og nydyrking gjennom tidene ført til at svært mange fornminner er skadet eller fjernet, og dette er også i stor grad skjedd etter 1905.

Det går fram av en utredning at tapsprosenten i 36 kommuner i Øst- og Midt-Norge i perioden ca. 1966-74 lå på gjennomsnittlig 21,6 prosent. Av de siste

undersøkelsene om desimeringen av registrerte fornminner, kan det vises til en rapport fra 19 Vestlands-kommuner som viser at 21 prosent av gravminnene var forsvunnet i løpet av en generasjon fram til 1988. I en artikkel som omhandler gravminnene i fem Øst- og Sørlandskommuner, vises det at gjennomsnittlig 0,4 prosent av gravminnene er forsvunnet årlig i perioden 1916-78.

### Stoffet er hentet fra

#### NIKU Oppdragsmelding 064

*Kari Støren Binns:*

«Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredede kulturminner i Trondheim kommune, Sør-Trøndelag, 1997».

#### NIKU Oppdragsmelding 068

*Inger Marie Holm-Olsen:*

«Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredede kulturminner i Tromsø kommune, Troms, 1997».